Ключова тема[1]
Стаття 10
Художнє самовираження

(Останнє оновлення: 28/02/2026)

Вступ

Суд ще не дав визначення поняттям “мистецтво” або “художнє самовираження”, а також не застосовує систематично критерії для визначення того, чи можна певну форму вираження поглядів вважати “мистецтвом” або “художньою”. Стаття 10 безпосередньо не вказує, що свобода творчості охоплюється її сферою застосування, але, як визнав Суд, текст статті 10 Конвенції не розрізняє форми вираження поглядів (*«Мюллер та інші проти Швейцарії» (Müller and Others v. Switzerland)*, 1988, § 27).

Залишаючи відкритим питання, чи користується художнє самовираження порівняно більшим захистом статті 10 Конвенції, ніж інші форми вираження (*«Н. проти Швейцарії» (N. v. Switzerland)* (рішення Комісії), 1983), Суд зазначив, що свобода творчості є “цінністю сама по собі” і “забезпечує високий рівень захисту за Конвенцією” (*«Джелшевар та інші проти Словенії» (Jelševar and Others v. Slovenia)* (ухв.), 2014, § 33). Цей захист “дає можливість брати участь у публічному обміні культурною, політичною та соціальною інформацією та будь-якого роду ідеями” (*«Ліндон, Очаковський-Лоренс і Джулай проти Франції» (Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France)* [ВП], 2007, § 47).

Принципи, виведені з поточної судової практики

- Думки, висловлені через засоби масової інформації у художніх творах, захищені статтею 10 Конвенції (*«Мурат Вурал проти Туреччини» (Murat Vural v. Turkey)*, 2014, § 45).
- Держави зобов'язані не посягати необґрунтовано на свободу вираження поглядів автора (*«Марія Альохіна та інші проти Росії» (Mariya Alekhina and Others v. Russia)*, 2018, § 203; див. також *«Мюллер та інші проти Швейцарії» (Müller and Others v. Switzerland)*, 1988, §§ 27 та 33).
- Свобода творчості поширюється на форми вираження, які ображають, шокують або турбують Державу чи будь-яку частину населення, як того вимагають плюралізм і толерантність, притаманні демократичному суспільству (*«Ферайнігунг Білдендер Кюнстлер та інші проти Австрії» (Vereinigung Bildender Künstler and Others v. Austria)*, 2007, § 26).
- Гарантії свободи творчості, забезпечені статтею 10 Конвенції, застосовуються не тільки до художника, який малює і демонструє свої роботи, але й до тих, хто надає художнику можливість показати свої роботи на публічній виставці (*«Мюллер та інші проти Швейцарії» (Müller and Others v. Switzerland)*, 1988, § 27).
- Кожен, хто користується свободою вираження поглядів, також бере на себе певні обов'язки та відповідальність за статтею 10 Конвенції (*«Сінькова проти України»*

[1] Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов’язань на Суд.

(Sinkova v. Ukraine), 2018, § 104; див. також (*«Мюллер та інші проти Швейцарії» (Müller and Others v. Switzerland)*, 1988, § 34; *«Ліндон, Очаковський-Лоренс і Джулай проти Франції» (Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France)* [ВП], 2007, § 51).

Відповідні критерії

Обсяг свободи творчості за статтею 10 Конвенції:

Стаття 10 Конвенції захищає "не тільки зміст висловлених ідей та інформації, але і форму, в якій вони передаються" (*«Караташ проти Туреччини» (Karataş v. Turkey)* [ВП], 1999, § 49). Відповідно, Суд послідовно визнає, що Конвенція захищає свободу художнього самовираження, оскільки вона захищає свободу отримувати та поширювати інформацію та ідеї (*«Ліндон, Очаковський-Лоренс і Джулай проти Франції» (Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France)* [ВП], 2007, § 47; (*«Мюллер та інші проти Швейцарії» (Müller and Others v. Switzerland)*, 1988, § 27; *«Александру Петрашку проти Румунії» (Alexandru Pătraşcu v. Romania)*, 2025, § 94; див. також *«Ізzеттін Доган та інші проти Туреччини» (Izzettin Dogan and Others v. Turkey)* [ВП], 2016, § 109, де Суд визнав, що поняття плюралізму за статтею 9 Конвенції включало "художні … ідеї та концепції").

Замість того, щоб надавати абстрактне визначення поняттю "художнє самовираження", Суд зазвичай вирішує в кожному конкретному випадку, чи можна певну форму вираження поглядів охарактеризувати як "художню". Органи Конвенції визнавали різні форми вираження поглядів "художніми":

- **традиційні види образотворчого мистецтва,** такі як живопис (*«Ферайнігунг Білдендер Кюнстлер та інші проти Австрії» (Vereinigung Bildender Künstler and Others v. Austria)*, 2007, § 33), скульптури (*«С. і Г. проти Сполученого Королівства» (S. and G. v. the United Kingdom)* (рішення Комісії), 1991), карикатури (*«Леруа проти Франції» (Leroy v. France)*, 2008, § 44);
- **традиційні форми літературного мистецтва,** такі як п'єси (*«Кар та інші проти Туреччини» (Kar and Others v. Turkey)*, 2007, § 45; *«Улусой та інші проти Туреччини» (Ulusoy and Others v. Turkey)*, 2007, § 42), вірші (*«Караташ проти Туреччини» (Karataş v. Turkey)* [ВП], 1999, § 49), романи (*«Ліндон, Очаковський-Лоренс і Джулай проти Франції» (Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France)* [ВП], 2007, § 47 та *«Акдаш проти Туреччини» (Akdaş v. Turkey)*, 2010, § 25);
- **перфоманс**, наприклад, протести біля меморіалу загиблим у війні (*«Сінькова проти України» (Sinkova v. Ukraine)*, 2018, § 107), виконання політичної пісні в соборі (*«Марія Альохіна та інші проти Росії» (Mariya Alekhina and Others v. Russia)*, 2018, § 206), та вивішування брудної білизни біля урядової будівлі (*«Татар і Фабер проти Угорщини» (Tatár and Fáber v. Hungary)*, 2012, § 41).

Сатира та свобода творчості

Сатира є формою художнього самовираження й соціальної критики, яка використовує перебільшення та спотворення реальності для провокації чи агітації. Так, Суд розглядає будь-які обмеження сатири "з особливою ретельністю" (*«Ферайнігунг Білдендер Кюнстлер та інші проти Австрії» (Vereinigung Bildender Künstler and Others v. Austria)*, 2007, § 33), враховуючі такі принципи:

- Сатира може набувати різних форм. Наприклад, Суд визнав гумористичну рекламну кампанію, в якій використовувалися імена відомих особистостей і порушувалися питання суспільного інтересу, формою сатири, а отже, художнім самовираженням

(*«Болен проти Німеччини» (Bohlen v. Germany)*, 2015, § 50; *«Ернст Августа фон Ганновер проти Німеччини» (Ernst August von Hannover v. Germany)*, 2015, § 49).

- При аналізі сатири Суд враховує "характер тексту та іронію, що лежить в його основі". Гарантія свободи творчості, передбачена статтею 10 Конвенції, поширюється на "певний ступінь перебільшення або навіть провокації", або, іншими словами, "певний ступінь надмірності" (*«Зембінський проти Польщі (№ 2)» (Ziembiński v. Poland (№ 2))*, 2016, § 44; *«Гребньова та Алісімчик проти Росії» (Grebneva and Alisimchik v. Russia)*, 2016, § 59).
  - У справі про відмову в притягненні до відповідальності коміка за те, що він назвав гомосексуальну знаменитість "жінкою", Суд заявив, що пародія зберігає "особливо широкий простір для оцінки" за статтею 10 Конвенції (*«Суса Гуча проти Португалії» (Sousa Goucha v. Portugal)*, 2016, § 50).
  - У справі щодо брошури, в якій політиків звинувачували у крадіжці, Суд визнав, що іронічний характер звинувачень робив це твердження оціночним судженням, а не фактичним (*«Соколовський проти Польщі» (Sokołowski v. Poland)*, 2005, § 46).
- Суд оцінює, як "пересічний читач", а не безпосередній об'єкт жарту, сприймає певну форму сатири (*«Ніковіц та Ферлагсгрупе Ньюс ГмбХ проти Австрії» (Nikowitz and Verlagsgruppe News GmbH v. Austria)*, 2007, §§ 24-25; див. також *«Суса Гуча проти Португалії» (Sousa Goucha v. Portugal)*, 2016, § 55, де йдеться про "розумного глядача" комедійного шоу). Наприклад, той факт, що стверджувана дифамація відбулася на карнавалі, був вирішальним для висновку, що згаданий ляльковий спектакль був сатиричним (*«Алвес да Сілва проти Португалії» (Alves da Silva v. Portugal)*, 2009, § 28).
- Водночас Суд визнає певні межі провокативності сатири. Наприклад, він постановив, що сатира не може доходити до прославлення тероризму (*«Леруа проти Франції» (Leroy v. France)*, 2008, §§ 36-48*; «З.Б. проти Франції» (Z.B. v. France)*, 2021, §§ 56-57, справи стосуються терактів 11 вересня). Сатира також не може використовуватися для демонстрації відвертої ненависті (*«М'Бала М'Бала проти Франції» (M'Bala M'Bala v. France)*, 2015, § 44, щодо антисемітського скетчу).

Художня література та свобода творчості

За своєю природою художня література часто містить певне перебільшення (*«Джелшевар та інші проти Словенії» (Jelševar and Others v. Slovenia)* (ухв.), 2014, § 34). Суд вважає, що більшість читачів усвідомлює, що художня література не зображує реальних людей чи події (*там само*, § 38). Так, обмеження щодо художньої літератури накладаються з урахуванням таких принципів:

- Як і у випадках із сатирою, Суд враховує розуміння "пересічним читачем" художнього тексту (*«Ніковіц та Ферлагсгрупе Ньюс ГмбХ проти Австрії» (Nikowitz and Verlagsgruppe News GmbH v. Austria)*, 2007, §§ 24-25).
- Оскільки художні твори можуть містити "певний ступінь перебільшення" або "яскраві та виразні образи", Суд визнає, що стаття 10 Конвенції захищає не тільки зміст, але і стиль художнього твору (*«Джелшевар та інші проти Словенії» (Jelševar and Others v. Slovenia)* (ухв.), 2014, § 34).
  - Наприклад, Суд визнав, що збірка віршів, яка закликає до "самопожертви" заради націоналістичного руху, захищена статтею 10 Конвенції, оскільки вірші є емоційним вираженням гніву, страху та радості (*«Караташ проти Туреччини» (Karataş v. Turkey)* [ВП], 1999, §§ 45-52).
  - В іншій справі Суд визнав, що навіть "дуже ворожі" уривки з роману захищені статтею 10 Конвенції, оскільки їх художній характер свідчить про те, що вони є "вираженням глибокого страждання" (*«Алінак проти Туреччини» (Alınak v. Turkey)*, 2005, § 45).

- Коли твір "поєднує…реальність і вигадку", Суд зважує, чи підтверджуються фактичними доказами оціночні судження про реальні елементи художнього твору (*«Ліндон, Очаковський-Лоренс і Джулай проти Франції» (Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France)* [ВП], 2007, § 19, 55).
- Суд часто зважує обмежений вплив художніх творів проти небезпеки, яку вони нібито становлять відповідно до пункту 2 статті 10 Конвенції (*«Алінак проти Туреччини» (Alınak v. Turkey)*, 2005, § 45; *«Ліндон, Очаковський-Лоренс і Джулай проти Франції» (Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France)* [ВП], 2007, § 47).
- Суд може враховувати важливість художнього твору в публічному дискурсі. Так, Суд визнав, що межі свободи розсуду Держави були обмежені у **справі**, в якій роман, що був частиною європейської літературної спадщини, був цензурований у Туреччині, оскільки ця цензура становила фактичне позбавлення доступу до цього літературного твору (*«Акдаш проти Туреччини» (Akdaş v. Turkey),* 2010, §§ 28-30).

Обґрунтовані обмеження свободи творчості:

Держави можуть втручатися у свободу творчості на підставах, передбачених пунктом 2 статті 10 Конвенції. Право на свободу творчості, гарантоване статтею 10 Конвенції, супроводжується "обов'язками та відповідальністю", виствітлені в другому пункті цієї статті (*«Мюллер та інші проти Швейцарії» (Müller and Others v. Switzerland)*, 1988, § 34). Нижче наведено перелік прикладів обмежень свободи творчості, які Суд визнав такими, що відповідають пункту 2 статті 10 Конвенції.

Обмеження, пов'язані з національною та громадською безпекою

- Поняття "національна безпека" та "громадська безпека" повинні застосовуватися з обережністю та тлумачитися обмежувально (*«Жданов та інші проти Росії» (Zhdanov and Others v. Russia)*, 2019, § 156). Цей принцип часто використовується Судом при аналізі, чи є заборона "необхідною в демократичному суспільстві".
  - Наприклад, Суд визнав, що заборона урядом книги курдської поезії, яка прославляла збройне повстання та мученицьку смерть, могла переслідувати законну мету – захист територіальної цілісності. Однак Суд вважав, що, хоча агресивний тон віршів може бути образливим, їх не можна вважати підбурюванням до насильства, з огляду на їх художній характер та обмежену аудиторію (*«Караташ проти Туреччини» (Karataş v. Turkey)* [ВП], 1999, § 44).
  - В іншій справі Суд визнав неприйнятною скаргу громадянина Росії, чия музика підтримувала анексію Криму, проти Держави, яка стверджувала, що дозвіл цій особі в'їжджати до країни становитиме загрозу для національної безпеки та надаватиме можливість поширенню російської пропаганди (*«Кіркоров проти Литви» (Kirkorov v. Lithuania)* (ухв.), 2024).
- Обґрунтування "запобігання заворушенням" може включати захист культурної спадщини країни. Так, Суд відхилив як явне необґрунтоване твердження заявника про те, що обмеження на розміщення творів мистецтва в полі зору захищених історичних будівель порушує статтю 10 Конвенції. Водночас Суд врахував, що Держави мають загальний інтерес у захисті своєї культурної спадщини, що обґрунтовує зазначені правила планування (*«Ерманн і СКІ ВГІ проти Франції» (Ehrmann and SCI VHI v. France)*, 2011).

Обмеження, засновані на нормах моралі

- Суд заявив, що деякі порнографічні матеріали можуть бути настільки "серйозно непристойними", що не мають "жодної художньої цінності". У цій справі Суд розглядав

порнографічні матеріали, що містили "копрофілію [та] копрофагію" (*«Перрін проти Сполученого Королівства» (Perrin v. the United Kingdom)* (ухв.), 2005).

- Оскільки Держави мають кращі можливості для оцінки необхідності обмеження свободи творчості з метою захисту моралі, Суд, як правило, надає Державам значні межі свободи розсуду в цьому питанні (*«Вінгроув проти Сполученого Королівства» (Wingrove v. the United Kingdom)*, 1996, § 58).
  - Наприклад, Суд визнав, що обмеження щодо сексуально непристойних картин не порушувало статтю 10 Конвенції, оскільки Держави, врешті-решт, можуть конфіскувати «предмети, використання яких було законно визнано неправомірним і небезпечним для загального інтересу» (*«Мюллер та інші проти Швейцарії» (Müller and Others v. Switzerland)*, 1988, § 39).
  - Однак Суд також визнав, що масштабне вилучення, яке перешкоджає в доступі до статті про порнографію, може бути непропорційним, особливо якщо було достатньо попереджувальних написів та встановлено вікове обмеження. Незважаючи на те, що порнографічний контент, який містив деякі погляди ЛГБТ, міг бути чутливим для деяких аудиторій, цей факт не міг обґрунтовувати абсолютну заборону (*«Каос ГЛ проти Туреччини» (Kaos GL v. Turkey)*, 2016, §§ 60-61).
- Суд також надає Державі широкі межі свободи розсуду, коли її обґрунтуванням є захист неповнолітніх.
  - Наприклад, Суд визнав, що мета Держави захистити права неповнолітніх обґрунтовувала обмеження доступу до фільму, який містив численні порнографічні сцени. Незважаючи на тимчасову недоступність фільму в кінотеатрах, ці обмеження адекватно збалансували необхідність захисту неповнолітніх, не обмежуючи надмірно художнє враження поглядів (*«В.Д. та Г.Г. проти Франції» (V.D. and G.G. v. France)* (ухв.), 2006).
  - Суд також визнав, що мета Держави щодо захисту неповнолітніх від порнографії не обґрунтовувала відмову у видачі ліцензії на відтворення фільму компанії, яка розповсюджувала порнографічні фільми, з огляду на те, що на порнографічні матеріали могли бути накладені вікові обмеження (*«Прянішніков проти Росії» (Pryanishnikov v. Russia)*, 2019, § 55 та 61).
  - Однак Суд визнав, що мета Держави захистити неповнолітніх від інформації про одностатеві стосунки не є легітимною метою за пунктом 2 статті 10 Конвенції. Тому Держава не мала обґрунтованих підстав для обмеження доступу до книги казок, в якій зображувалася одностатева пара (*«Макате проти Литви» (Macatė v. Lithuania)* [ВП], 2023, § 217).

Обмеження, пов'язані із захистом прав інших осіб

- Держави можуть обмежувати свободу творчості з метою захисту репутації особи відповідно до статті 8 Конвенції (**право на приватне життя**). Наприклад, Суд визнав, що обмеження щодо роману, в якому містилися наклепницькі висловлювання, могли бути обґрунтованими, незважаючи на те, що роман мав обмежене охоплення (*«Алмейда Лейтан Бенту Фернандес проти Португалії» (Almeida Leitão Bento Fernandes v. Portugal)*, 2015, § 45).
- Держави також можуть обмежувати свободу творчості з метою захисту **релігійного плюралізму**, гарантованого статтею 9 Конвенції.
  - Оскільки те, що може призвести до серйозної образи осіб певного релігійного переконання, буде значно відрізнятися залежно від часу та місця, особливо в епоху постійно зростаючого розмаїття віросповідань і конфесій, Держави зберігають широкі межі свободи розсуду у своїх рішеннях щодо збалансування зобов'язань,

передбачених статтями 9 та 10 Конвенції (*«Інститут Отто Премінгера проти Австрії» (Otto-Preminger-Institut v. Austria)*, 1994, § 50; *«Вінгроув проти Сполученого Королівства» (Wingrove v. the United Kingdom)*, 1996, § 58).

- Наприклад, Держава може обмежувати художні зображення, які представляють релігійну тему в "зневажливому, образливому, принизливому, брутальному або смішному тоні, стилі та дусі", якщо це може "образити тих, хто розуміє, симпатизує та підтримує релігійну історію та етику" (*«Вінгроув проти Сполученого Королівства» (Wingrove v. the United Kingdom)*, 1996, § 48).
- В іншій справі Суд дійшов висновку, що право громадян не бути ображеними у своїх релігійних почуттях може бути законною метою Держави при обмеженні свободи творчості. У цьому випадку п'єса зображувала християнського Бога як старого чоловіка, який має стосунки з Дияволом, а Ісуса Христа – як психічно нездорову особу (*«Інститут Отто Премінгера проти Австрії» (Otto-Preminger-Institut v. Austria)*, 1994, § 22).
- Однак це не є вирішальним: Суд постановив, що віряни повинні "толерувати і приймати заперечення іншими особами їхніх релігійних переконань і навіть поширення іншими доктрин, ворожих до їхньої віри" (*«Секмадієніс Лтд проти Литви» (Sekmadienis Ltd. v. Lithuania)*, 2018, § 81).

Необхідність обмеження Державою свободи творчості

Як і в інших сферах своєї судової практики щодо статті 10 Конвенції, Суд розглядає, чи є оскаржуване обмеження свободи творчості "необхідним у демократичному суспільстві". При цьому він наголошує на контексті художнього самовираження, що є предметом розгляду. Якщо художній твір стосується дискусії з питання, що становить загальний суспільний інтерес, або є політичним й активістським вираженням поглядів, Суд зазвичай надає йому високий рівень захисту (див. *«Ліндон, Очаковський-Лоренс і Джулай проти Франції» (Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France)* [ВП], 2007, § 46; *«Марія Альохіна та інші проти Росії» (Mariya Alekhina and Others v. Russia)*, 2018, § 260). Крім того, межі допустимої критики є ширшими стосовно уряду, ніж стосовно приватних громадян або навіть політиків (*«Караташ проти Туреччини» (Karataş v. Turkey)* [ВП], 1999, § 50).

- Суд розглянув питання, чи матиме накладення адміністративного стягнення за художньо-політичне висловлювання небажаний **стримувальний ефект** (chilling effect) для публічних висловлювань. Згідно з аргументацією, Суд визнав, що штраф за прикріплення брудного одягу до огорожі навколо будівлі парламенту для зображення "брудної білизни нації" порушує статтю 10 Конвенції (*«Татар і Фабер проти Угорщини» (Tatár and Fáber v. Hungary)*, 2012, § 41). В іншій справі Суд визнав, що вебсайт, на якому розміщувалася копрофільна порнографія, не сприяв жодній політичній дискусії, а отже, обмеження щодо цього веб-сайту не могли мати стримувального ефекту (*«Перрін проти Сполученого Королівства» (Perrin v. the United Kingdom)* (ухв.), 2005).
- Суд визнав, що **час / місце** вираження думки можуть мати значення. Наприклад, Суд визнав, що проведення творчого виступу в загальнодоступному приміщенні може вимагати дотримання певних правил поведінки, залежно від характеру та призначення місця проведення (*«Марія Альохіна та інші проти Росії» (Mariya Alekhina and Others v. Russia)*, 2018, § 213).
- У зв'язку з вищезазначеним Суд розглянув питання про те, чи існувало **альтернативне місце** для відповідного творчого самовираження. Так, Суд відхилив скаргу заявниці за статтею 10 Конвенції, оскільки вона мала інші шляхи для висловлення своїх поглядів,

не ображаючи пам'ять загиблих солдатів та почуття ветеранів своїм творчим виступом (*«Сінькова проти України» (Sinkova v. Ukraine)*, 2018, § 110).

- Суд також бере до уваги **можливий вплив** художнього самовираження заявника (*«Мюллер та інші проти Швейцарії» (Müller and Others v. Switzerland)*, 1988, § 36).
  - Художнє самовираження, про яке йдеться, не обов'язково має **фактично** призвести до **шкідливих наслідків**; Суд більше стурбований можливістю такого впливу (див. *«Караташ проти Туреччини» (Karataş v. Turkey)* [ВП], 1999, § 52; *«Марія Альохіна та інші проти Росії» (Mariya Alekhina and Others v. Russia)*, 2018, § 220). В останній справі, що стосувалася виступу панк-гурту в соборі, Суд розкритикував національні суди за те, що вони не перевірили, чи дії заявників можна було тлумачити як заклик до насильства або як виправдовування насильства, ненависті чи нетерпимості, та чи могли ці дії призвести до шкідливих наслідків (*«Марія Альохіна та інші проти Росії» (Mariya Alekhina and Others v. Russia)*, 2018, § 226). З іншого боку, навіть якщо публікація має обмежений вплив, втручання може бути обґрунтованим, коли публікація провокує реакції, які можуть спровокувати насильство, та уряд може продемонструвати її ймовірний вплив на громадський порядок у певному регіоні (*«Леруа проти Франції» (Leroy v. France)*, 2008, § 45; *«З.Б. проти Франції» (Z.B. v. France)*, 2021, §§ 62-63).
  - У цьому аналізі Суд розглядає, чи є художнє самовираження **публічним** та **доступним**.
    - Наприклад, Суд визнав, що Держава може накласти обмеження на проведення виставки, яка містила зображення сексуального характеру, оскільки вона була відкрита для публіки без будь-якої плати за вхід або вікових обмежень (*«Мюллер та інші проти Швейцарії» (Müller and Others v. Switzerland)*, 1988, § 36).
    - В одній із попередніх справ Суд визнав, що реклама фільму, на який поширюються вікові обмеження, є достатньо "публічною", щоб спричинити порушення, оскільки широко розповсюджена реклама поширює інформацію про тему та основний зміст фільму, який за своєю природою може бути образливим (*«Інститут Отто Премінгера проти Австрії» (Otto-Preminger-Institut v. Austria)*, 1994, § 54). Однак у більш нещодавніх справах Суд зазначив, що введення заборони на продаж певних матеріалів аудиторії, яка не досягла певного віку, або зобов'язання продавати їх у спеціальній упаковці з попередженням, адресованим особам, які не досягли певного віку, або зобов'язання продавати їх виключно за передплатою буде достатнім для захисту неповнолітніх, тоді як повна заборона на розповсюдження таких матеріалів серед *будь-якої* аудиторії не буде виправданою (*«Каос ГЛ проти Туреччини» (Kaos GL v. Turkey)*, 2016, §§ 60-61; *«Прянішніков проти Росії» (Pryanishnikov v. Russia)*, 2019, § 61).
    - Суд визнав, що відеороботи за своєю природою є доступними, коли вони є публічними, навіть якщо їх розповсюдження є обмеженим і менш ймовірним для залучення уваги громадськості. Так, Суд визнав, що повна заборона на розповсюдження фільму із сексуальним богохульним змістом, який не призначений для масового споживання, є обґрунтованою, навіть якщо фільм продавався з попередженням про його зміст (*«Вінгроув проти Сполученого Королівства» (Wingrove v. the United Kingdom)*, 1996, § 63).
  - У цьому аналізі Суд може також враховувати масштаби **фактичного** та **потенційного** поширення художнього вираження поглядів.
    - Суд часто надавав певну вагу тому факту, що романи є формою художнього самовираження, яка приваблює відносно вузьку аудиторію порівняно,

наприклад, із засобами масової інформації або друкованою пресою (*«Алінак проти Туреччини» (Alınak v. Turkey)*, 2005, § 41; *«Алмейда Лейтан Бенту Фернандес проти Португалії» (Almeida Leitão Bento Fernandes v. Portugal)*, 2015, § 48).

- Наприклад, було встановлено, що обмежений потенційний вплив п'єси, яка була поставлена лише вісім разів, мав значення для вирішення питання про пропорційність позбавлення волі особи за таку постановку (*«Кар та інші проти Туреччини» (Kar and Others v. Turkey)*, 2007, § 46).
- В іншій справі Суд взяв до уваги, що поезія, засіб, який використовував заявник, приваблювала меншість читачів (*«Караташ проти Туреччини» (Karataş v. Turkey)* [ВП], 1999, § 49).
- Суд також дійшов висновку, що кримінальне покарання за політичну листівку, в якій критикувалися місцеві депутати за те, що вони призначили себе на оплачувані посади у виборчій комісії, і яка стосувалася питання, що становило суспільний інтерес, без необґрунтованих нападок, було невиправданим, зважаючи, зокрема, на незначний вплив листівки (*«Соколовський проти Польщі» (Sokołowski v. Poland)*, 2005, § 49).

- Однак навіть художні твори з обмеженим впливом можуть підлягати певним обмеженням (див. *«Ліндон, Очаковський-Лоренс і Джулай проти Франції» (Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France)* [ВП], 2007, § 47, де обговорюється критерій обмеженого впливу в контексті потенційної шкоди, яку літературні твори можуть завдати репутації особи). Крім того, Суд не завжди бере до уваги обмежений вплив роману (див. *«İ.A. проти Туреччини» (İ.A. v. Turkey)*, 2005, де Суд не вважав, що роман, про який йшлося, мав обмежений вплив через тираж у 2000 примірників).

Варті уваги приклади

- *«Караташ проти Туреччини» (Karataş v. Turkey)* [ВП], 1999 – притягнення до кримінальної відповідальності за публікацію збірки віршів, що містили агресивні висловлювання на адресу державних органів влади (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Ліндон, Очаковський-Лоренс і Джулай проти Франції» (Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France)* [ВП], 2007 — притягнення до кримінальної відповідальності за наклеп на ультраправу партію та її президента (відсутність порушення статті 10 Конвенції);
- *«Паломо Санчес та інші проти Іспанії» (Palomo Sánchez and Others v. Spain)* [ВП], 2011 – звільнення працівника за малювання карикатури, яка ображала колег (відсутність порушення статті 10 у світлі статті 11 Конвенції);
- *«Макате проти Литви» (Macatė v. Lithuania)* [ВП], 2023 – цензурування книги казок за зображення одностатевих стосунків (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Мюллер та інші проти Швейцарії» (Müller and Others v. Switzerland)*, 1988 – накладення штрафу на художника за виставку непристойних картин (відсутність порушення статті 10 Конвенції);
- *«Ферайнігунг Білдендер Кюнстлер та інші проти Австрії» (Vereinigung Bildender Künstler and Others v. Austria)*, 2007 – цензурування живопису сексуального характеру, що зображує політика (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Татар і Фабер проти Угорщини» (Tatár and Fáber v. Hungary)*, 2012 – накладення штрафу за прикріплення брудного одягу до огорожі навколо будівлі парламенту, що символізувало «брудну білизну нації» (порушення статті 10 Конвенції);

- *«Сінькова проти України» (Sinkova v. Ukraine)*, 2018 – застосування покарання у вигляді позбавлення волі за смаження яєць над полум'ям меморіалу на знак протесту проти низького рівня життя ветеранів (відсутність порушення статті 10 Конвенції);
- *«Марія Альохіна та інші проти Росії» (Mariya Alekhina and Others v. Russia)*, 2018 – застосування покарання у вигляді позбавлення волі за спробу виконати осудливу пісню з вівтаря собору у відповідь на поточний політичний процес (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Бутон проти Франції» (Bouton v. France)*, 2022 – застосування позбавлення волі з випробувальним терміном та накладення зобов'язання сплатити компенсацію за збитки, спричинені одиночною демонстрацією жінки біля вівтаря католицької церкви, під час якої вона з'явилася з шматками яловичої печінки та написами на голих грудях, протестуючи проти позиції церкви щодо абортів (порушення статті 10 Конвенції).

Подальші посилання

Посібники із практики Суду:

- Посібник із судової практики за статтею 10 Конвенції – Свобода вираження поглядів

Інші Ключові теми:

- Виразна поведінка

Організація Об'єднаних Націй:

- Загальна декларація прав людини, Статті 19 та 27(1)
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Статті 15 та 19
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Стаття 15(3)
- Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження
- Загальна декларація ЮНЕСКО про культурне різноманіття
- Фрибурзька декларація про культурні права (Déclaration de Fribourg), 2007
- Рекомендація ЮНЕСКО щодо статусу творця, Секція III.3
- Звіт Спеціального доповідача з питань культурних прав: право на свободу художнього самовираження та творчості (*Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights: the right to freedom of artistic expression and creativity*), A/HRC/23/34, 2013

Публікації ЄС:

- *Хартія основоположних прав Європейського Союзу*, Стаття 13.
- Рекомендації щодо забезпечення дотримання Хартії основоположних прав Європейського Союзу під час реалізації Європейських структурних та інвестиційних фондів (*Guidance on ensuring the respect for the Charter of Fundamental Rights of the European Union when implementing the European Structural and Investment Funds ('ESI Funds')*, 2016/C 269/01 (O.J. C 269, 2016), які вимагають свободи художнього самовираження як критерію оцінювання для інвестиційних фондів.
- *Дослідження взаємозв'язків між мистецтвом і правами людини* – Звіт про зустріч високого рівня експертів, Відень, 29 – 30 травня 2017 року, Агенція Європейського Союзу з питань основних прав.
- Резолюція Європейського парламенту від 20 жовтня 2021 року щодо ситуації митців та відновлення культури в ЄС (*Resolution of 20 October 2021 on the situation of artists and the cultural recovery in the EU (2020/2261(INI))*, секція 29.

- Див. обмежену судову практику Суду справедливості Європейського Союзу щодо свободи творчості:
  - *«Арт & Олпостерс Інтернешнл БВ проти Стіхтінг Пікторайт» (Art & Allposters International BV v. Stichting Pictoright)*, 2014, C-419/13
  - *«Йохан Декмін та Фонд свободи ВЦВ проти Гелени Вандерстен та ін.» (Johan Deckmyn and Vrijheidsfonds VZW v. Helena Vandersteen et al.)*, 2014, C-201/13
  - *«Пелхам ГмбХ та ін. проти Ральфа Хюттера та Флоріана Шнайдера-Еслебена» (Pelham GmbH et al. v. Ralf Hütter and Florian Schneider-Esleben)*, 2019, C-476/17

Інші джерела:

- Е. Поліменопулу, «Чи робить одна ластівка весну? Художня та літературна свобода в Європейському суді з прав людини» *(E. Polymenopoulou "Does One Swallow Make a Spring? Artistic and Literary Freedom at the European Court of Human Rights"*), Human Rights Law Review 2016/3.

КЛЮЧОВІ ПОСИЛАННЯ ІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Провідні справи:

- *«Мюллер та інші проти Швейцарії» (Müller and Others v. Switzerland)*, 24 травня 1988 року, Серія A № 133 (відсутність порушення статті 10 Конвенції);
- *«Караташ проти Туреччини» (Karataş v. Turkey)* [ВП], № 23168/94, § 48, ECHR 1999-IV (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Ферайнігунг Білдендер Кюнстлер та інші проти Австрії» (Vereinigung Bildender Künstler and Others v. Austria)*, № 68354/01, 25 січня 2007 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Ліндон, Очаковський-Лоренс і Джулай проти Франції» (Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France)* [ВП], №№ 21279/02 та 36448/02, 02 жовтня 2007 року (відсутність порушення статті 10 Конвенції);
- *«Паломо Санчес та інші проти Іспанії» (Palomo Sánchez and Others v. Spain)* [ВП], №№ 28955/06 та 3 інші, 12 вересня 2011 року (відсутність порушення статті 10 у світлі статті 11 Конвенції);
- *«Бутон проти Франції» (Bouton v. France)*, № 22636/19, 13 жовтня 2022 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Макате проти Литви» (Macatė v. Lithuania)* [ВП], № 61435/19, 23 січня 2023 року (порушення статті 10 Конвенції).

Справи за статтею 10 Конвенції:

- *«С. і Г. проти Сполученого Королівства» (S. and G. v. the United Kingdom)* (рішення Комісії), № 17634/91, 02 вересня 1991 року (заява неприйнятна – явно необґрунтована);
- *«Вінгроув проти Сполученого Королівства» (Wingrove v. the United Kingdom)*, № 17419/90, 25 листопада 1996 року, Збірник рішень та ухвал 1996-V (відсутність порушення статті 10 Конвенції);
- *«Ерканлі проти Туреччини» (Erkanlı v. Turkey)*, № 37721/97, 13 лютого 2003 року (вилучено зі списку, дружнє врегулювання);
- *«Алінак проти Туреччини» (Alınak v. Turkey)*, № 40287/98, 29 березня 2005 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«І.А. проти Туреччини» (İ.A. v. Turkey)*, № 42571/98, 13 вересня 2005 року (відсутність порушення статті 10 Конвенції);
- *«Перрін проти Сполученого Королівства» (Perrin v. the United Kingdom)* (ухв.), № 5446/03, 18 жовтня 2005 року (заява неприйнятна – явно необґрунтована);
- *«Бен ель Махі та інші проти Данії» (Ben el Mahi and Others v. Denmark)* (ухв.), № 5853/06, 11 грудня 2006 року (заява неприйнятна – відсутня юрисдикція);
- *«Ніковіц та Ферлагсгрупе Ньюс ГмбХ проти Австрії» (Nikowitz and Verlagsgruppe News GmbH v. Austria)*, № 5266/03, 22 лютого 2007 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Кар та інші проти Туреччини» (Kar and Others v. Turkey)*, № 58756/00, 03 травня 2007 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Улусой та інші проти Туреччини» (Ulusoy and Others v. Turkey)*, № 34797/03, 03 травня 2007 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Леруа проти Франції» (Leroy v. France)*, № 36109/03, 02 жовтня 2008 року (відсутність порушення статті 10 Конвенції);

- *«Алвес да Сілва проти Португалії» (Alves da Silva v. Portugal)*, № 41665/07, 20 жовтня 2009 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Акдаш проти Туреччини» (Akdaş v. Turkey)*, № 41056/04, 16 лютого 2010 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Ерманн і СКІ ВГІ проти Франції» (Ehrmann and SCI VHI v. France)* (ухв.), № 2777/10, 07 червня 2011 року (заява неприйнятна – явно необґрунтована);
- *«Татар і Фабер проти Угорщини» (Tatár and Fáber v. Hungary)*, №№ 26005/08 та 26160/08, 12 червня 2012 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Еон проти Франції» (Eon v. France)*, № 26118/10, 14 березня 2013 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Велш і Сілва Канха проти Португалії» (Welsh and Silva Canha v. Portugal)*, № 16812/11, 17 вересня 2013 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Мурат Вурал проти Туреччини» (Murat Vural v. Turkey)*, № 9540/07, 21 жовтня 2014 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Алмейда Лейтан Бенту Фернандес проти Португалії» (Almeida Leitão Bento Fernandes v. Portugal)*, № 25790/11, 12 березня 2015 року (відсутність порушення статті 10 Конвенції);
- *«М'Бала М'Бала проти Франції» (M'Bala M'Bala v. France)* (ухв.), № 25239/13, 20 жовтня 2015 року (заява неприйнятна – неприйнятна *ratione materiae*);
- *«ТОВ "Інститут економічних реформ" проти України» (Instytut Ekonomichnykh Reform, TOV v. Ukraine*, № 61561/08, 02 червня 2016 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Зембінський проти Польщі (№ 2)» (Ziembiński v. Poland (№ 2))*, № 1799/07, 05 липня 2016 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Каос ГЛ проти Туреччини» (Kaos GL v. Turkey)*, № 4982/07, 22 листопада 2016 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Секмадієніс Лтд проти Литви» (Sekmadienis Ltd. v. Lithuania)*, № 69317/14, 30 січня 2018 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Сінькова проти України» (Sinkova v. Ukraine)*, № 39496/11, 27 лютого 2018 року (відсутність порушення статті 10 Конвенції);
- *«Марія Альохіна та інші проти Росії» (Mariya Alekhina and Others v. Russia)*, № 38004/12, 17 липня 2018 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Матасару проти Республіки Молдова» (Mătăsaru v. the Republic of Moldova)*, №№ 69714/16 та 71685/16, 15 січня 2019 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Прянішніков проти Росії» (Pryanishnikov v. Russia)*, № 25047/05, 10 вересня 2019 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Перадзе та інші проти Грузії» (Peradze and Others v. Georgia)*, № 5631/16, 15 грудня 2022 року (порушення статті 11 у світлі статті 10 Конвенції);
- *«С8 (Канал 8) проти Франції» (C8 (Canal 8) v. France)*, №№ 58951/18 та 1308/19, 09 лютого 2023 року (відсутність порушення статті 10 Конвенції);
- *«Верзілов та інші проти Росії» (Verzilov and Others v. Russia)*, № 25276/15, 29 серпня 2023 року (порушення статті 10 Конвенції);
- *«Кіркоров проти Литви» (Kirkorov v. Lithuania)* (ухв.), № 12174/22, 19 березня 2024 року (заява неприйнятна – явно необґрунтована);
- *«Александру Петрашку проти Румунії» (Alexandru Pătraşcu v. Romania)*, № 1847/21, 07 січня 2025 року (порушення статті 10 Конвенції).

Справи за іншими статтями Конвенції:

- *«Чаудхарі проти Сполученого Королівства» (Choudhury v. the United Kingdom)* (рішення Комісії), № 17439/90, 05 березня 1991 року (стаття 9 Конвенції; заява неприйнятна – неприйнятна *ratione materiae*);
- *«Беєлер проти Італії» (Beyeler v. Italy)* [ВП], № 33202/96, ECHR 2000-I (порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції);
- *«Бен ель Махі та інші проти Данії» (Ben el Mahi and Others v. Denmark)* (ухв.), № 5853/06, 11 грудня 2006 року (заява неприйнятна – неприйнятна *ratione loci*);
- *«Джелшевар та інші проти Словенії» (Jelševar and Others v. Slovenia)* (ухв.), № 47318/07, 11 березня 2014 року (стаття 8 Конвенції; заява неприйнятна – явно необґрунтована);
- *«Болен проти Німеччини» (Bohlen v. Germany)*, № 53495/09, 19 лютого 2015 року (відсутність порушення статті 8 Конвенції);
- *«Ернст Август фон Ганновер проти Німеччини» (Ernst August von Hannover v. Germany)*, № 53649/09, 19 лютого 2015 року (відсутність порушення статті 8 Конвенції);
- *«Суса Гуча проти Португалії» (Sousa Goucha v. Portugal)*, № 70434/12, 22 березня 2016 року (відсутність порушення статті 8 Конвенції).